

فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی

سال سیزدهم شماره ۵۳ بهار ۱۳۹۸

رابطه بین راهبردهای مقابله مذهبی و تاب‌آوری با رضایت زناشویی

شهرزاد نعمتی^{۱*}

علی ایمان‌زاده^۲

ناصر فروهی^۳

محمد مهدوی^۴

حسین افشین^۵

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین راهبردهای مقابله مذهبی و تاب‌آوری با رضایت زناشویی بود. طرح پژوهش از نوع همبستگی بود و جامعه آماری شامل کلیه کارکنان دانشگاه تبریز در سال ۱۳۹۵ بودند که تعداد ۱۲۷ نفر از آن‌ها به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و مقیاس‌های راهبردهای مقابله مذهبی پارگامنت، تاب‌آوری کانر و دیویدسون و رضامندی زوجیت افروز برای جمع‌آوری اطلاعات مورد استفاده قرار گرفتند. تحلیل ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که در مقابله‌های مذهبی افراد با رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد، همچنین به تفکیک بین مقابله مذهبی مثبت و رضایت زناشویی و نیز مقابله مذهبی منفی و رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد، اما بین تاب‌آوری و رضایت زناشویی و نیز بین تاب‌آوری و مقابله مذهبی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود ندارد، افزون بر این، تحلیل رگرسیون چندمتغیره همزمان نشان داد که مجموع متغیرهای تاب‌آوری و مقابله مذهبی ۴۹ درصد از واریانس متغیر رضایت از زندگی را پیش‌بینی می‌کنند. مداخله‌های روان‌شناختی و برنامه‌های مشاوره‌ای از قبیل راهبردهای مقابله مذهبی، تاب‌آوری و توکل بر خدا می‌تواند برای زوجین مفید باشد.

واژگان کلیدی: راهبردهای مقابله مذهبی؛ تاب‌آوری؛ رضایت زناشویی

Email:sh.nemati@tabrizu.ac.ir

۱- استادیار دانشگاه تبریز، گروه علوم تربیتی (نویسنده مسئول)

۲- استادیار دانشگاه تبریز، گروه علوم تربیتی

۳- استادیار دانشگاه تبریز، گروه الهیات و معارف اسلامی

۴- استادیار دانشگاه تبریز، گروه الهیات و معارف اسلامی

۵- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه تبریز

مقدمه

رضایت زناشویی^۱ پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی است که از جنبه‌های مختلف به صورت علمی مورد بررسی قرار گرفته است (ریبیلو، جونیور و بریتو^۲، ۲۰۱۴). این سازه به‌واسطه نقشی که در تحکیم روابط زوجین و نیز تعامل با اعضای خانواده دارد در فرهنگ‌های مختلف مورد توجه است (توینچ، کیس کمپل و فاستر^۳، ۲۰۰۳؛ تومالا^۴، ۲۰۰۸)، به‌واسطه ماهیت پیچیده و مولفه‌های شناختی درگیر در تفسیر رضایت از زندگی مشترک و رضایت زناشویی، تعاریف مختلفی با توجه به دیدگاه‌های فرهنگی به سازه رضایت زناشویی در فرهنگ‌های مختلف وجود دارد؛ متغیرهایی مانند همدلی^۵، تعهد^۶، ارتباط برقرار کردن و قبول نقش‌های جنسیتی در تعاریف رضایت زناشویی لحاظ شده است (سوکولسکی و هندریک^۷، ۱۹۹۹). در ایران یکی از تعاریف این سازه، تحت عنوان "رضامندی متقابل زن و شوهر از جاذبه‌های روانی-جنسی یکدیگر و برخورداری از بیشترین احساس آرامش و امنیت روانی در زندگی مشترک است" (افروز، ۱۳۹۱).

در سراسر جهان داشتن مفهوم زندگی خوب زندگی از جمله رضایت زناشویی با فرایندهای درونی مانند نگرش‌ها، هیجان‌ها، باورها و فرایندهای بیرونی مثل مطابق‌هنجارهای جامعه و انتظارات دیگران عمل کردن گره خورده است (سوه^۸ و همکاران، ۱۹۹۸)، طوری که عوامل مختلف اجتماعی، اقتصادی و روان‌شناختی در تبیین عوامل منجر به رضایت زناشویی مورد بررسی قرار گرفته است (داینر، قوهم، سوح و اویشی^۹، ۲۰۰۰). در این راستا، متغیرهای متفاوتی مانند فرهنگ، مذهب، پایه‌های قانونی و آموزشی در شکل‌گیری روابط مؤثر از جمله رضایت زناشویی نقش داشته‌اند (لوکاس^{۱۰} و همکاران، ۲۰۰۸؛ وندورف^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۱)، ازدواج، ایمان، تعهد، مذهب، شادکامی و پایداری به روابط مشترک موضوعات مهمی هستند که در سال‌های اخیر با توجه به چالش کشیدن آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند،

1- marital satisfaction
3- Twenge, Campbell & Foster
5- empathy
7- Sokolski & Hendrick
9- Diener, Gohm, Suh & Oishi
11- Wendorf

2- Rebello, Junior & Brito
4- Tummala
6- commitment
8- Suh
10- Lucas

در این راستا، شواهد پژوهشی نشان داده‌اند که مذهب و باورهای مذهبی^۱ نقش مهمی در زندگی مردم دارند (برای نمونه، گالوپ^۲، ۱۹۹۹).

تغییرات اجتماعی و مطرح شدن دیدگاه‌های جدید، سازه رضایت زناشویی و عوامل تأثیرگذار بر آن، از جمله صفات شخصیتی، بهزیستی روانی و نحوه ارزیابی شدن آن از واکاوی‌های موارد اخیر است (شیمک^۳ و همکاران، ۲۰۰۲؛ پات و داینر^۴، ۲۰۰۸). در این راستا، روان‌شناسی مثبت یکی از رویکردهای جدید است که بر توانایی و ظرفیت‌های موجود آدمی به‌جای آسیب‌ها و نارسایی افراد تأکید می‌کند، در این رویکرد مشکلات زندگی به‌عنوان چالش‌هایی برای رسیدن به موفقیت و سازگاری قلمداد می‌شود (سلیگمن و سیکزینتهالی^۵، ۲۰۱۴). تاب‌آوری و راهبردهای مقابله مذهبی به‌همراه ویژگی‌های معنوی از جمله ظرفیت‌های مطلوب افراد برای مقابله با چالش‌های زندگی هستند که در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه هستند (پیرس، موریرا-آلمیدا، ناسلو و کوینگ^۶، ۲۰۰۷). تاب‌آوری یا توانایی بهبود و بازگشت به حالت اولیه^۷ در مواجهه با شرایط ناگوار زندگی مورد بررسی قرار گرفته است (پرنس-امبوری، ساکلوفسکی و وسلی^۸، ۲۰۱۴). این سازه، مجموعه‌ای از ویژگی‌های فردی و فرایندی است که در شرایط نامساعد زندگی به سازگاری موفق افراد کمک می‌کند (لانگر^۹، ۲۰۰۴). برخی از صاحب‌نظران تاب‌آوری را فرایند پویایی می‌دانند که با توجه به فرصت‌های پیش‌آمده در فرایند زندگی و از زمانی به زمان دیگر متغیر است و معتقدند که تاب‌آوری کیفیتی منعطف و تغییرپذیر دارد (والر^{۱۰}، ۲۰۰۱).

اگر چه که رخدادهای استرس‌زای زندگی از قبیل کار، نوع شغل (مثل ازدواج با نظامیان) زندگی رضایت زناشویی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، با این حال شواهدی وجود دارد که مقابله‌های افراد منجر به حفظ رضایت زناشویی می‌شود (هاپالا^{۱۱}، ۲۰۱۲).

1- religious beliefs

3- Schimmack

5- Seligman & Csikszentmihalyi

7- bounce back

9- Langer

11- Haapala

2- Gallup

4- Pavot & Diener

6- Peres, Moreira-Almeida, Nasello & Koenig

8- Prince-Embury, Saklofske & Vesely

10- Waller

مقابله با عوامل استرس‌زا همواره از متغیرهای مهم روان‌شناختی در فرایندهای سازگاری است و تحت عنوان فرایندهای پویای پاسخ‌های رفتاری و شناختی در مواجهه با چالش‌های زندگی تعریف شده است (لازاروس و فولکمن^۱، ۱۹۸۴)، مذهب نیز با چارچوبی که برای درک، تفسیر یا معنادهی رخدادهای ناگوار زندگی فراهم می‌کند نوعی شیوه مقابله است، مقابله مذهبی در غالب فرهنگ‌ها و قومیت‌ها و دوره‌های سنی قابل بررسی است (دابو، پارگامنت، بوکسر و تاراکشور^۲، ۲۰۰۰؛ گریفیث، دابی و اپلیتو^۳، ۲۰۰۰).

از سازه مذهب با توجه به دیدگاه‌های مختلف تعاریف متفاوتی ارائه شده است، برخی بر اصل مذهب تأکید دارند و آن را باورهای ویژه، فعالیت‌ها و تشریفات شخصی فرد در ارتباط با یک نیرویی مافوق به حساب می‌آورند، برای نمونه ویلیام جیمز (۱۹۰۲؛ نقل از بیت-هالاحمی و ارگیل^۴، ۱۹۹۷) مذهب را ارتباط شخصی با خدا می‌داند. در تعریف کاربردی مقابله‌های مذهبی شامل تلاش‌های فرد برای ادراک و رویارویی با تجارب تنش‌زای رخدادهای زندگی از طریق آموزه‌های دینی است (پارگامنت و ماهونی^۵، ۲۰۰۵).

مرور ادبیات پژوهشی مربوط به سلامت رضایت زناشویی حاکی از وجود انجام این سازه‌ها با برخی از متغیرهای روان‌شناسی مثبت از قبیل بخشایش‌گری^۶ (برای نمونه، نعمتی و همکاران، ۱۳۹۵) انجام شده است اما کمتر با دیگر سازه‌های روان‌شناسی مثبت و معنوی - مذهبی مثل تاب‌آوری و مقابله‌های مذهبی مورد پژوهش قرار گرفته است، سازه‌های تاب‌آوری و مقابله‌های مذهبی از سازه‌های مهم مقابله‌ای در برابر رخدادهای چالش‌های برانگیز زندگی هستند که با دست‌یابی به داده‌های شواهد محور در ادبیات پژوهشی ایران زمین بهتر می‌تواند به تبیین رضایت زناشویی از طریق مولفه‌های مذهبی و روان‌شناسی کمک کند، در این راستا، پژوهش حاضر هم به لحاظ اهمیت خلاء پژوهشی رابطه مقابله‌های مذهبی و تاب‌آوری در پیش‌بینی رضایت زناشویی در فرهنگ ایران زمین و هم در راستای ضرورت استقبال از ارزیابی مقابله‌های روان‌شناختی و مذهبی در مقابله با چالش‌های زندگی زناشویی انجام می‌گیرد. یافته‌های پژوهش حاضر به بسط یا تعدیل دیدگاه‌های نظری و تجربی

1- Lazarus & Folkman
3- Griffith, Dubow & Ippolito
5- Mahoney

2- Dubow, Pargament, Boxer & Tarakeshwar
4- Beit-Hallahmi & Argyle
6- forgiveness

متغیرهای مقابله‌های مذهبی، تاب‌آوری و رضایت زناشویی کمک خواهد کرد.

روش

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل تمامی کارکنان دانشگاه تبریز در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۶ بودند. تعداد ۱۲۷ نفر از این کارکنان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. در این راستا، قبل از اجرای پژوهش به تمامی شرکت‌کنندگان، هدف پژوهش به‌اختصار توضیح داده شد و بی‌نام و نشان ماندن آنان در تمام منابع و مقالاتی که از پژوهش استخراج می‌شود تضمین شد. با بررسی افت شرکت‌کنندگان و کنار گذاشتن برخی از آنان، در نهایت ۱۲۷ نفر برای انجام تحلیل انتخاب شدند.

ابزارها

راهبردهای مقابله مذهبی: مقیاس مقابله مذهبی از ۱۴ گویه تشکیل شده است که دو بعد مقابله مذهبی مثبت دارای (۷ گویه) و مقابله مذهبی منفی شامل (۷ گویه) را اندازه‌گیری می‌کند، همسانی درونی متوسط تا بالایی برای هر مقیاس گزارش شده‌اند، ضرایب آلفای کرونباخ به‌ترتیب برای مقیاس‌های مثبت و منفی در دو جمعیت دانشجویان و بیماران بستری در بیمارستان با سن بیش از ۵۵ سال به‌ترتیب برابر با ۰٫۹۰، ۰٫۸۷، ۰٫۸۱، ۰٫۶۹ است (پارگامنت و دیگران، ۱۹۹۸). گویه‌های مربوط به مقابله مثبت جملاتی مانند اینکه "به‌دنبال ارتباط قوی با خدا هستم (گویه ۱)" و "از مذهب برای کاهش نگرانی‌های خود استفاده می‌کنم (گویه ۷)" و گویه‌های مربوط به مقابله مذهبی منفی جملاتی مانند "خداوند مرا به حال خود رها کرده است (گویه ۸)" و "قدرت خدا را زیر سوال می‌برم (گویه ۱۴)" را شامل می‌شود. پایایی این ابزار در دانشجویان دانشگاه تبریز ۰٫۸۳/ به‌دست آمده است (بدری‌گرگری و ضرابی‌یام، ۱۳۸۹).

مقیاس تاب‌آوری: برای سنجش تاب‌آوری از مقیاس تاب‌آوری کانر و دیویدسون^۱ (۲۰۰۳) استفاده شد. این مقیاس شامل ۲۵ گویه است که هر کدام در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت از صفر تا چهار نمره‌گذاری می‌شود. روایی (به روش تحلیل عوامل و روایی همگرا و واگرا) و پایایی (به روش باز آزمایی و آلفای کرونباخ) مقیاس تاب‌آوری توسط سازندگان آزمون در

1- Connor & Davidson

گروه‌های مختلف عادی و در معرض خطر احراز گردیده است (جوکار، ۱۳۸۶). در ایران، محمدی (۱۳۸۴) پایایی این مقیاس را برابر ۰/۸۹، و روایی آن را بین ۰/۱۴ تا ۰/۶۴ گزارش کرده است. در پژوهش سامانی و همکاران (۱۳۸۶) پایایی این مقیاس در دانشجویان با روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۷ به دست آمده و نتایج آزمون تحلیل عاملی بر روی این مقیاس بیانگر وجود یک عامل عمومی در این مقیاس است. مقدار ضریب KMO برای این تحلیل برابر ۰/۸۹ و مقدار آزمون کرویت بارتلت برابر ۶/۶۴ بود. در پژوهش کاوه (۱۳۸۸) به منظور سنجش تاب‌آوری والدین مقیاس مذکور مورد استفاده قرار گرفت و ضریب پایایی آن ۰/۷۷ به دست آمد.

مقیاس رضایت زناشویی: در پژوهش حاضر برای سنجش رضایت زناشویی از مقیاس رضایت زناشویی افروز و همکاران (۱۳۹۰) استفاده شد، این مقیاس با هدف سنجش نقاط قوت و ضعف در روابط زوجین طراحی شده است. پرسشنامه رضایت زناشویی افروز شامل دو فرم کوتاه، ۵۱ و بلند ۱۱۰ سؤالی است که تمامی سؤالات در طیف ۴ درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شوند. در این پژوهش از فرم کوتاه ۵۱ سؤالی استفاده شده است. ضریب همسانی درونی کلی این مقیاس از طریق آلفای کرونباخ (۰/۹۵) گزارش شده است (افروز، قدرتی، ۱۳۹۰). پرسشنامه رضایت زناشویی از روایی محتوایی و سازه خوبی برخوردار است. روایی محتوایی این پرسشنامه توسط ۵ نفر از استادان روان‌شناسی و متخصصان مشاوره خانواده تأیید شده است.

یافته‌ها

در جدول (۱) ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش، انحراف استاندارد و همبستگی‌های بین آن‌ها ارائه شده است.

جدول (۱) میانگین، انحراف استاندارد و همبستگی‌های بین متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	میانگین	SD	۱	۲	۳	۴	۵
۱- تاب‌آوری	۷۳/۳	۱۴/۱	۱				
۲- مقابله مذهبی	۲۶/۹	۷/۷	۰/۱۳	۱			
۳- مثبت	۱۵/۲	۴/۴	*۰/۱۵	۱	۱		
۴- منفی	۱۱/۶	۵/۸	۰/۰۶	۱	۰/۱۱	۱	
۵- رضایت زناشویی	۸۰/۵	۳۰/۲	-۰/۰۲	**۰/۷۰	**۰/۳۹	**۰/۶۳	۱

**در سطح احتمال ۰/۰۰۵ معنادار است n=۱۲۷

یافته‌ها نشان می‌دهد بین مقابله مذهبی افراد با رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد و همچنین به تفکیک بین مقابله مذهبی مثبت و رضایت زناشویی و نیز مقابله مذهبی منفی و رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. اما بین تاب‌آوری و رضایت زناشویی و نیز بین تاب‌آوری و مقابله مذهبی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود ندارد.

به‌منظور تعیین سهم نسبی هر یک از متغیرهای پیش‌بین بر تغییرات مربوط به آن در متغیر ملاک از آزمون آماری رگرسیون چندگانه استفاده شده است. در این تحلیل متغیرهای پیش‌بین، تاب‌آوری و مقابله مذهبی می‌باشد که در اینجا از روش ورود همزمان متغیرهای پیش‌بین استفاده شده است و متغیر ملاک رضایت زناشویی می‌باشد.

جدول (۲) آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه عوامل مؤثر بر رضایت زناشویی

سطح معنی‌داری	t	Beta	Std.Error	B	F	ΔR^2	R^2	R
	۱۲/۵		۱۱/۴	۱۴۴/۶				عرض از مبدا
۰/۲۶	۱/۱	۰/۰۷	۰/۱۳	۰/۱۵				تاب‌آوری
۰/۰۰۱	۱۱/۱	۰/۷۱	۰/۲۵	۲/۷	۴۲/۶	۰/۴۹	۰/۵۰	مقابله مذهبی
۰/۰۰۱	۵/۱	۰/۳۳	۰/۴۳	۲/۲				مقابله مذهبی مثبت
۰/۰۰۱	۹/۴	۰/۶۰	۰/۳۳	۳/۱				مقابله مذهبی منفی

* در سطح احتمال ۰/۰۵ معنادار است $n=127$

نتایج حاصل از آزمون تحلیل رگرسیون به‌روش همزمان، نشان‌دهنده معنی‌داری ضریب همبستگی چندگانه ($R=0/70$) و ضریب تعیین ($R^2=0/50$) در سطح $F=0/001$ است. به عبارتی، مجموع متغیرهای تاب‌آوری و مقابله مذهبی ۴۹ درصد از واریانس متغیر رضایت از زندگی را پیش‌بینی می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی رضایت زناشویی از طریق متغیرهای مقابله‌های مذهبی و تاب‌آوری بود، در این راستا، تحلیل ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین مقابله مذهبی افراد با رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد، همچنین به تفکیک

بین مقابله مذهبی مثبت و رضایت زناشویی و نیز مقابله مذهبی منفی و رضایت زناشویی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد، اما بین تاب‌آوری و رضایت زناشویی و نیز بین تاب‌آوری و مقابله مذهبی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود ندارد، افزون بر این، تحلیل رگرسیون چندمتغیره همزمان نشان داد که مجموع متغیرهای تاب‌آوری و مقابله مذهبی ۴۹ درصد از واریانس متغیر رضایت از زندگی را پیش‌بینی می‌کنند.

در تبیین یافته‌های حاضر، شواهد پژوهشی از نقش مذهب در کمک به افراد در چالش‌های زندگی حمایت می‌کند، مذهب به‌عنوان نیروی قوی در زندگی خیلی از افراد عمل می‌کند، در آمریکا تقریباً ۹۶ درصد از افراد اعتقاد خود را به خدا اعلام می‌دارند (مرکز پژوهش مذاهب پرینستون^۱، ۱۹۹۶) و ۷۲ درصد مذهب را تنها عامل تأثیرگذار بر زندگی خود معرفی کرده‌اند (برگین و جنسین^۲، ۱۹۹۰).

شواهدی وجود دارد که داشتن باورهای مذهبی قوی نقش محافظت‌کننده‌ای قوی در ارتباط با چالش‌های زندگی از جمله مرگ فرزند، آشفتگی‌های روان‌شناختی و مبتلایان به بیماری ایدز دارد، افزون بر این باورهای مذهبی بخوبی می‌تواند سلامت روانی را در بین افراد پیش‌بینی کند، در این راستا، کیفیت ارتباط با خدا، میزان حضور افراد در کلیسا، اهمیت باور به مذهب نقش مهمی را ایفا می‌کنند، مجموعه این عوامل به افراد کمک می‌کند تا در برابر تنش‌های زندگی مقابله‌های مذهبی فراخوان شوند (روس^۳، ۱۹۹۰؛ آنو و واسکونسیلیس^۴، ۲۰۰۵).

در دیدگاه پارگامنت و همگاران (۲۰۰۰) در ارتباط با مقابله‌های مذهبی ۲۱ نوع از موقعیت‌های خاص راهبردهای مقابله‌ای مذهبی نام برده می‌شوند که کارکردهای آن در مفاهیمی مانند معنا، کنترل، آسایش/معنویت^۴، صمیمیت/معنویت^۳ و تغییرات زندگی^۴ به منصف ظهور می‌رسد، این راهبردهای مقابله‌مذهبی هم‌چنین در شکل‌های راهبردهای مقابله‌مذهبی مثبت و منفی طبقه‌بندی می‌شود. در غالب پژوهش‌ها راهبردهای مقابله‌ای مذهبی مثبت منجر به پیامدهای روان‌شناختی مثبت و رفتارهای سازگارانه روان‌شناختی

1- Princeton Religious Research Center
3- Ross
5- spirituality/intimacy

2- Bergin & Jensen
4- comfort/spirituality
6- life transformations

مطلوب از قبیل سلامت روانی و بهزیستی روان‌شناختی و رشد معنوی می‌شود، این درحالی است که راهبردهای مقابله‌ای مذهبی منفی با پیامدهای منفی مانند عزت‌نفس پایین، خلق منفی پایین، اضطراب بالا و روابط منفی بین‌فردی همراه است، تلاش‌های مقابله‌ای مذهبی شامل اعتقاد به عدالت و دوست داشتن خداوند است، تجربه خداوند به‌عنوان شریک حمایتی^۱، مشارکت در آیین‌های مذهبی و تلاش در جستجوی معنویت و حمایت شخصی به صورت معنی‌داری با پیامدهای مثبت همراه است (پارگامنت و همکاران، ۱۹۹۸).

مفهوم تاب‌آوری یکی از متغیرهای مثبت روان‌شناختی آشنا در ارتباط با فرایندهای چالش‌برانگیز فرایند رشدی است؛ سازه‌ای که بیشترین ارتباط را با گروه‌های آسیب‌پذیر دارد تاب‌آوری مفهومی پیچیده و چندبعدی است و شامل پیامدهای روان‌شناختی مثبت و پاسخ‌های سازگارانه‌ای است که با وجود شرایط نامطلوب فرایندهای تحولی، تنش و عوامل خطرزای محیطی، در برخی از افراد نمایان می‌شود. این سازه، در مقابل، اصطلاحات در معرض خطر^۲ و آسیب‌پذیر^۳ اغلب در توصیف افرادی به کار می‌رود که به شرایط نامطلوب، پاسخ‌های ساگارانه می‌دهند (ماستن و ابرادویچ^۴، ۲۰۰۶؛ راتر^۵، ۲۰۰۶). به‌نظر می‌رسد در پژوهش حاضر تاب‌آوری به زوجین در برابر چالش‌های زندگی مشترک کمک کرده است تا رضایت زناشویی حاصل شود، در این راستا، شواهدی پژوهشی برای تبیین یافته‌های حاضر حمایت می‌کند، تاب‌آوری انگیزه‌ای قوی را برای مواجهه با چالش‌های زندگی فراهم می‌کند و انرژی‌دهنده رفتارهای هدفمند برای سازگاری و بازگشت به حالت نخستین است، این سازه در گروه‌های در معرض خطر از جمله والدین دارای کودکان نارسایی‌های رشدی و ذهنی، نقش میانجی بسیار مهمی را در پیشگیری از بروز بسیاری از اختلالات روانی از خود نشان می‌دهد و با تغییر در طول زمان می‌تواند به سلامت روانی افراد بعد از تجارب دردناک و نامطلوب، کمک بسیاری کند (میلانت، تد، کواوس، میهان^۶، ۲۰۰۲؛ لی، سادوم و زامورسکی^۷، ۲۰۱۳؛ نعمتی و مارالانی، ۱۳۹۵).

1- supportive partner

3- vulnerable

5- Rutter

7- Lee, Sudom, and Zamorski

2- at-risk

4- Masten & Obradovi

6- Mylant, Tde, Cuaves, Meehan

در پژوهش حاضر هم مقابله مذهبی مثبت و هم منفی به همراه تاب‌آوری رضایت‌ناشویی را تبیین کرده است، در تبیین یافته‌های حاضر از منظر فرهنگ اسلامی مفهیمی در مقابله مذهبی اسلامی است که شباهت‌های زیادی با مقابله مذهبی مثبت دارد، حضور همیشگی خداوند در رخداد‌های چالش‌برانگیز زندگی نوعی مقابله مذهبی مثبت است که به خوبی در قرآن تحت عنوان «نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» ما از رگ گردن به شما نزدیک‌تریم (ق، آیه، ۱۶) آمده است. در ارتباط با یافته‌های حاضر به‌نظر می‌رسد عوامل تأثیرگذار فرهنگی نیز می‌تواند برای تبیین قابل توجه باشد، در این راستا، متغیرها و رفتارهای توصیه شده در قرآن وجود دارد که می‌تواند در ارتباط با مقابله‌های مذهبی و تاب‌آوری باشد، توصیه به وجود چالش‌ها در مسیر زندگی انسان‌ها و ضرورت آگاهی به آن، زوجین را در فرهنگ ایران زمین برای چالش‌های زندگی مشترک آماده کرده است «و نَبَلُّوْكُمْ بِالشَّرِّ وَ الْخَيْرِ فِتْنَةً وَ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ»؛ و شما را با بدی‌ها و خوبی‌ها آزمایش می‌کنیم و سرانجام بسوی ما بازگردانده می‌شوید! (انبیاء، آیه، ۳۵).

صبر یکی از مواردی است که هم مقابله مذهبی است و هم با متغیر روان‌شناختی تاب‌آوری ارتباط نزدیکی دارد، خداوند در قرآن کریم در موارد مختلف به شکل‌های گوناگون موضوع صبر را مطرح کرده است این متغیر و مشتقات آن ۱۰۳ بار در قرآن به کار رفته است که نشان از اهمیت ویژه این مفهوم دارد. خداوند انسان‌ها را با جایگاه و ارزش صبر آشنا ساخته است، هم‌چنین به صابرين همراهی و یاری خود را در مراحل سخت زندگی، وعده داده و نعمت‌های ویژه‌ای عنایت کرده است «وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَ رَحْمَةٌ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ»؛ (بقره، آیه، ۱۷۵) «بشارت ده به استقامت‌کنندگان، اینها همانها هستند که الطاف و رحمت خدا شامل حالشان شده و آنها هستند هدایت‌یافتگان، قرآن کریم درباره صبر ایوب نبی در برابر امراض و مصیبت‌هایش این‌گونه از او یاد می‌کند: «وَادْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَ عَذَابٍ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا»؛ و به خاطر بیاور بنده ما ایوب را، هنگامی که پروردگارش را خواند (وگفت: پروردگارا!) شیطان مرا به رنج و عذاب افکنده است ما ایوب را شکیبا یافتیم.» (ص، آیه، ۴۱). شکیبایی انسان در برابر حوادث تلخ و ناگوار مثل خسارات مالی، مرگ عزیزان، بیماری از جمله مراتب صبر است

که قرآن کریم از آن این‌گونه یاد کرده است: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»؛ قطعاً همه‌ی شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، و کاهش در مال‌ها و جان‌ها و میوه‌ها، آزمایش می‌کنیم و بشارت ده به استقامت‌کنندگان! آنها که هر گاه مصیبتی به ایشان می‌رسد، می‌گویند: ما از آن خدائیم و به‌سوی او بازمی‌گردیم (بقره، آیات، ۱۵۵، ۱۵۶).

عوامل مختلفی از جمله فرهنگ، تجارب فردی و خانوادگی ممکن است راهبردهای مقابله مذهبی، تاب‌آوری و رضایت زناشویی افراد را تحت تأثیر قرار دهد که تعمیم‌یافته حاضر را با در نظر گرفتن احتمالات بیشتر مواجه می‌سازد، انجام پژوهش بیشتر در بافت‌های مختلف فرهنگی از یک‌سو و توجه به اهمیت مقابله‌های مذهبی و تاب‌آوری در ارتقای رضایت زناشویی زوجین توصیه می‌شود، از سوی دیگر، پیشنهاد می‌شود در مراکز مشاوره به امر آموزش و آگاهی‌دادن به زوجین در رابطه با مقابله‌های مذهبی و تاب‌آوری پرداخته شود و توجه خاصی به سمت مقابله‌های روان‌شناختی و معنوی معطوف گردد.

۱۳۹۷/۰۲/۰۶

تاریخ دریافت نسخه اولیه مقاله:

۱۳۹۷/۰۴/۲۱

تاریخ دریافت نسخه نهایی مقاله:

۱۳۹۷/۰۶/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- قرآن مجید (۱۳۸۹). ترجمه الهی قمشاهی، قم، انتشارات همگرا.
- افروز، غلامعلی. قدرتی، مهدی (۱۳۹۰). ساخت و هنجاریابی مقیاس رضامندی همسران افروز (فرم کوتاه). *مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران*، ۴۱، ۹-۱.
- بدری‌گرگری، ر؛ و ضرابی‌یام، م. (۱۳۸۹). رابطه جهت‌گیری دینی و روش‌های مقابله مذهبی با سلامت ذهنی دانشجویان. *مجموعه مقالات پنجمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان*.
- جوکار، ب. (۱۳۸۶). نقش واسطه‌ای تاب‌آوری در رابطه بین هوش هیجانی و هوش عمومی با رضایت از زندگی، *فصلنامه روانشناسی معاصر*، ۲، ۱۲-۳.
- سامانی، س؛ جوکار، ب؛ و صحراگرد، ن. (۱۳۸۶). تاب‌آوری، سلامت روانی، و رضایتمندی از زندگی. *روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، (۲) ۱۳، ۳۹۵-۳۹۰.
- کاوه، م. (۱۳۸۸). تدوین برنامه افزایش تاب‌آوری در برابر استرس و تأثیر آموزش آن بر مؤلفه‌های کیفیت زندگی والدین دارای کودک کم‌توان ذهنی خفیف، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی*.
- محمدی، م؛ جزایری، ع؛ رفیعی، م؛ جوکار، ب؛ و پورشهناز، ع. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در افراد در معرض سوء‌مصرف مواد مخدر. *فصلنامه علمی پژوهشی روان‌شناسی دانشگاه تبریز*، (۲) ۱، ۲۲۴-۲۰۳.
- نعمتی، ش؛ مهدی‌پور-مارالانی، ف. (۱۳۹۵). مدل‌یابی ساختاری سبک‌های دلبستگی به خدای تاب‌آوری و سلامت روانی در والدین دارای کودکان نارسایی‌های رشدی و ذهنی. *فصلنامه افراد استثنایی*.
- نعمتی، ش؛ افروز، غ؛ غباری-بناب، ب؛ شکوهی-یکتا، م؛ به‌پژوه، ا. (۱۳۹۵). رابطه مؤلفه‌های بخشایش‌گری با رضایت زناشویی در بین والدین دارای نارسایی‌های رشدی و هوشی. *فصلنامه پژوهش‌های کاربردی*، (۳) ۱۱۳-۱۰۳.
- Ano, G.G., & Vasconcelles, E.B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 61(4), 461-480.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). *The psychology of religious belief, behaviour and experience*. London: Routledge.

- Bergin, A.E., & Jensen, J.P. (1990). Religiosity of psychotherapists: A national survey. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 27(1), 3.
- Connor, K.M., & Davidson, J.R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76° 82.
- Diener, E., Gohm, C.L., Suh, E., & Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(4), 419° 436.
- Dubow, E.F., Pargament, K.I., Boxer, P., & Tarakeshwar, N. (2000). Initial investigation of Jewish early adolescents' ethnic identity, stress, and coping. *The Journal of Early Adolescence*, 20(4), 418° 441.
- Gallup, G. (1999). *Surveying the religious landscape: Trends in US beliefs*. Morehouse Publishing.
- Griffith, M.A., Dubow, E.F., & Ippolito, M.F. (2000). Developmental and cross-situational differences in adolescents' coping strategies. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 183° 204.
- Haapala, C. (2012). Stress, Coping Strategies, and Marital Satisfaction in Spouses of Military Service Members. Retrieved from http://sophia.stkate.edu/msw_papers/31/.
- Langer, N. (2004). Resiliency and spirituality: Foundations of strengths perspective counseling with the elderly. *Educational Gerontology*, 30, 611° 617.
- Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company. Retrieved from [https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=i-ySQQuUpr8C&oi=fnd&pg=PR5&dq=Lazarus,+R.+S.,+%26+Folkman,+S.+\(1984\).+Stress,+appraisal,+and+coping.+&ots=DeJNqqcjOi&sig=w7u2RfAxzpLUaDLat9jWdfu94Jg](https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=i-ySQQuUpr8C&oi=fnd&pg=PR5&dq=Lazarus,+R.+S.,+%26+Folkman,+S.+(1984).+Stress,+appraisal,+and+coping.+&ots=DeJNqqcjOi&sig=w7u2RfAxzpLUaDLat9jWdfu94Jg)
- Lee, J.E., Sudom, K.A., & Zamorski, M.A. (2013). Longitudinal analysis of psychological resilience and mental health in Canadian military personnel returning from overseas deployment. *Journal of Occupational Health Psychology*, 18(3), 327.
- Lucas, T., Parkhill, M.R., Wendorf, C.A., Olcay Imamoglu, E., Weisfeld, C.C., Weisfeld, G.E., & Shen, J. (2008). Cultural and evolutionary components of

- marital satisfaction: A multidimensional assessment of measurement invariance. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(1), 109° 123.
- Masten, A.S., & Obradovi ,J. (2006). Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 13° 27.
- Mylant, M., Ide, B., Cuevas, E., & Meehan, M. (2002). Adolescent children of alcoholics: Vulnerable or resilient? *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 8(2), 57° 64.
- Pargament, K.I., & Mahoney, A. (2005). THEORY: Sacred Matters: Sanctification as a Vital Topic for the Psychology of Religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 15(3), 179° 198.
- Pargament, K.I., Koenig, H.G., & Perez, L.M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*, 56(4), 519° 543.
- Pargament, K.I., Smith, B.W., Koenig, H.G., & Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 710° 724.
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 3(2), 137° 152.
- Peres, J.F., Moreira-Almeida, A., Nasello, A.G., & Koenig, H.G. (2007). Spirituality and resilience in trauma victims. *Journal of Religion and Health*, 46(3), 343° 350.
- Prince-Embury, S., Saklofske, D.H., & Vesely, A.K. (2014). Measures of Resiliency. *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*, 290.
- Rebello, K., Junior, M.D.S., & Brito, R.C.S. (2014). Fundamental factors in marital satisfaction: An assessment of Brazilian couples. *Psychology*, 2014. Retrieved from http://file.scirp.org/Html/19-6901085_46370.htm.
- Ross, C.E. (1990). Religion and psychological distress. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 236° 245.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 1° 12.

- Schimmack, U., Radhakrishnan, P., Oishi, S., Dzokoto, V., & Ahadi, S. (2002). Culture, personality, and subjective well-being: integrating process models of life satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(4), 582.
- Seligman, M.E., & Csikszentmihalyi, M. (2014). *Positive psychology: An introduction*. Springer. Retrieved from http://link.springer.com/10.1007/978-94-017-9088-8_18.
- Sokolski, D.M., & Hendrick, S. (1999). Fostering marital satisfaction. *Family Therapy*, 26, 39-49.
- Suh, E., Diener, E., Oishi, S., & Triandis, H.C. (1998). The shifting basis of life satisfaction judgments across cultures: Emotions versus norms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 482.
- Tummala, A. (2008). Marital Satisfaction. *Encyclopedia of Aging and Public Health*, 523° 524.
- Twenge, J.M., Campbell, W.K., & Foster, C.A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574° 583.
- Waller, M.A. (2001). Resilience in ecosystemic context: evolution of the concept. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(3), 290.
- Wendorf, C.A., Lucas, T., Imamoglu, E.O., Weisfeld, C.C., & Weisfeld, G.E. (2011). Sex differences and similarities in married couples: patterns across and within cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 340° 354.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی